रूपसी

शान्ता ज. शेळके

REFBK-0009121
REFBK-0009121
९५५६
म. ग्रं. सं. ठाणें
विषय काव्य.
सं. नं. ९३७

मराठी ग्रंथ संग्रहालय. ठाणें. स्थळप्रत.
अनुक्रम २०८८१ वि:
क्रमांक १३४१ नों: दि:

रूपसी

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे, स्थळप्रत.
अनुक्रमांक 20597 दि. 31/1/57
क्रमांक 9309 ग्रं. दि. 2-11-1995

REFBK-0009121
REFBK-0009121

शान्ता ज. शेळके

मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
दा. क्र. 929

जय प्रकाशन
मुंबई १४

प्रकाशक
सौ. कमलाबाई जोशी
जय प्रकाशन
३० व्हिन्सेन्ट स्क्वेअर स्ट्रीट,
दादर, मुंबई १४

या आवृत्तीखेरीज करून इतर
सर्व हक्क लेखिकेकडे

मूल्यं तीन रुपये

मुद्रक
मा. ह. पटवर्धन,
संगम प्रेस लि.,
३८३ नारायण पेठ,
पुणे २

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्थळप्रत.
अनुक्र. २०८८१ दि. ३८५५
क्रमांक १३०१ नों: दि: २०।११।५५

प्रा. रा. श्री. जोग
यांना
स्नेहादरपूर्वक अर्पण

निवेदन

- माझ्या 'वर्षा' या कवितासंग्रहानंतर गेल्या सात-आठ वर्षांत मीं वेळोवेळीं लिहिलेल्या कवितांपैकीं निवडक कवितांचा हा संग्रह आहे.
- अखेरची कविता वगळल्यास बाकी बहुतेक कविता कालानुक्रमानें छापल्या आहेत.
- एक नामवन्त चिकित्सक व रसिक टीकाकार या नात्यानें मराठी वाचकांना सुपरिचित असलेल्या प्रा. सौ. कुसुमावतीबाई देशपांडे यांनीं, मीं शब्द टाकतांच मोठ्या आपुलकीनें अविलंबें प्रस्तावना लिहून दिली. त्यांचे मी मनःपूर्वक आभार मानतें.
- मराठी कवितेचे एक प्रसिद्ध टीकाकार व माझे आदरणीय गुरु प्रा. रा. श्री. जोग यांना हा संग्रह मी अर्पण करीत आहे.
- 'जय प्रकाशन' मुंबई, यांनीं या संग्रहाचें प्रकाशन हौसेनें केलें, याबद्दल त्यांची मी फार आभारी आहे.

दिनांक
१५-२-५६

—शान्ता ज. शेळके

दीपिका

श्रीमती शांताबाई शेळके यांची कविता गेलीं आठ-दहा वर्षें रसिकांच्या परिचयाची आहे. ‘ वर्षा ’ हा त्यांचा पहिला संग्रह प्रसिद्ध होऊनच आठ वर्षें झालीं. त्याच्या आधीं व त्यानंतर सतत व समृद्धपणें शांताबाईंची काव्यरचना रसिकांच्या पुढें विलसत राहिली आहे. मग या दुसऱ्या संग्रहाच्या वेळीं ही ‘ दीपिका पुनरुक्ति ’ कशाला ? खरोखरच कशाला ? तिची यत्किंचितहि गरज नाहीं. पण शांताबाईंची कविता जशी अनेक वेळां लडिवाळ आग्रह धरते; पुनः पुनः आपल्या मनाभोंवतीं रुंजी घालीत राहते, तसाच शांताबाईंचा स्नेहहि आग्रह धरतो.

शांताबाईंच्या काव्याच्या हौसेला सीमा नाहीं. त्यांच्या नित्याच्या संभाषणांत, त्यांच्या व्याख्यानांत, चर्चेत काव्याचा आनंद ओसंडत असतो; केवळ आनंदच नव्हे, काव्याचा व्यासंग व पाठांतरहि. काव्याचें प्रेम त्यांच्या मनाच्या अणुरेणूंत भरलेलें आहे, असें वाटतें. काव्यवाचन हा त्यांचा स्वभाव होऊन बसला आहे; वाचलेल्या काव्याच्या पंक्ति सहज त्यांच्या स्मरणांत राहतात आणि संभाषणांत ओसंडतात. ज्ञानेश्वरीपासून शब्दसौंदर्यानें नटलेल्या लावण्यांपर्यंत, केशवसुत–तांब्यांपासून आजच्या कवींपर्यंत किती तरी कवींच्या कविता हुकुमीपणानें त्यांच्या तोंडीं येतात.

याचा एक परिणाम कांहींसा अपरिहार्य दिसतो. शांताबाईंच्या कांहीं कविता केवळ पारंपरिक वाटतात. शीळ, आज पहांटे, गृहलक्ष्मी इत्यादीं-मधील भावना, प्रतीकें, शब्दसंच सर्वच साधारण आहे; नित्य परिचयाच आहे; आजच्या चांगल्या कवितेनें, पुनरुक्त म्हणून मागें टाकलेलें आहे. अशा कविता म्हणजे काव्यवाचनानें ओथंबलेल्या मनानें सहज केलेला चाळा वाटतो. परंतु याचा अर्थ असा नव्हे कीं जें जें पारं परिक तें तें सर्व काव्य शून्य. कधीं कधीं एखादा जुनाच संकेत नव्या जाणिवेनें थरारून उठतो जुनेंच वृत्त नव्या सफाईनें उजळून निघतें. शांताबाईंच्या कवितांत असेंहि अनेक ठिकाणीं झालेलें आढळून येतें.

शांताबाईंची कविता कांहीं प्रमाणांत पारंपरिक असली तरी तिचा मूळ प्रवाह मात्र स्वतंत्र व प्रामाणिक भावना हाच आहे. जेथें अशी भावना उसळून येते, तेथें त्यांच्या कवितेंत खरी सहजता व ओघ येतो. जितक्या सहजपणें त्या वाचलेल्या कवितांच्या ओळीच्या ओळी सांगू शकतात तितक्याच सहजपणें त्यांच्या स्वतःच्या भावनाहि काव्याचें रूप धारण करीत असाव्या, असें वाटतें. सहजता हा शांताबाईंच्या कवितेचा पहिला विशेष आहे. त्यांचे अनुभूतीचे क्षण, मनांतली एखादी निसटती लहर चट्दिशीं कविताबद्ध होत असावी, असें त्यांची कविता वाचतांना नेहमीं वाटतें. अभिव्यक्तीची सहजता व सफाई हे त्यांच्या कवितेचे विशेष प्रथम नजरेंत भरतात.

शांताबाईंची कविता त्यांच्या स्वतःच्या भाव–विश्वांतच रमलेली आहे. ती आत्मलक्षी आहे; त्यांच्या अंतर्जीवनाचा दिलासा आहे. ती त्यांची सर्वांत अधिक विश्वासाची सखी आहे. ' अंतर्मुख होऊन आपल्याच

गीतांच्या नादें भरुनी अंतर्याम
त्यांत रहावें गुंगत वाटे कीं अविराम
दडलेलीं जीं दुःखें हृदयीं गूढ अनन्त
त्या दुःखांनीं आर्द्र असावें माझें गीत
गीतें ऐशीं श्रवुनी यावे अश्रू नयनीं
भावसमाधीमध्येंच त्या मन जावें विरुनी,

बालपणचें विश्व हें शांताबाईंच्या भावसमाधीचा एक ठळक विषय आहे. त्यांचें मन तिकडे वळलें म्हणजे त्या विश्वांतील आपल्या मित्र-मैत्रिणी— ' मावळतीच्या दिशेवर ' उभा असलेला तांबुस पालवीचा पिंपळ, गांवशिवेवर उभी असलेली ' तरणीताठी बाभुळ ' पर्णहीन चांफ्यावर झालेली शुभ्र सुमांची दाटी, सळसळत्या पालवीचा माथा हालविणारा कडुलिंब इत्यादि सारी मित्रमंडळी—त्यांच्या दृष्टीसमोर उभीं राहतात. कधीं त्यांचे स्नेहबंध दुणावतात, तर कधीं लिंबोणीच्या झाडांतून डोकावणारा चांदूमामा पाहून बालपणींच्या व प्रौढपणींच्या जीवनांतील विरोध तीव्रपणें जाणवतो आणि मन खिन्नतेनें भरून जातें. निसर्गाच्या राज्यांतील बऱ्याच

मंडळींचा शांताबाईंचा गाढ स्नेह असावा. धूसर संध्येच्या सुंदरतेंत त्या रंगून जातात तशाच रणरणत्या उन्हांत, तडकल्या माळावरच्या आगळ्या क्षणाची रंगतहि त्या जाणूं शकतात; तींत मग्न होऊन स्थळकाळांचें बंधन त्या विसरूं शकतात.

अशा एकान्तीं असावी
मला माझीच संगत
आगळ्या या क्षणालागीं
मींच आणावी रंगत

कोठें एखादी जुन्या ओळखीची पायवाट पाहून त्यांचें चित्त तिच्याबरोबर प्रवासाला निघतें; चालतां चालतां, त्या पायवाटेभोंवतीचीं नाजुक निसर्गदृश्यें टिपतां टिपतां त्यांना वाटतें,

निळ्या प्रकाशामध्यें नाहती जिथें निळे डोंगर
त्या स्वप्नांच्या सृष्टीमध्यें ने गे मज सत्वर
दूर दूर त्या नगरीमध्यें चल गे मज घेऊन
दूर कुठेंतरि–जिथें गगन घे धरणीचें चुंबन!

'रूपसी'तील प्रेमगीतें 'वर्षा'तील प्रेमगीतांपेक्षां थोडींशीं वेगळीं वाटतात. पहिल्या संग्रहांतील कांही कवितांतील मोकळा शृंगार आतां विरून गेला आहे. बहुतेक प्रेमगीतांवर उदासपणाची, विषण्णतेची छाया पसरली आहे. विषण्णता हाच 'रूपसी'तील स्थायीभाव दिसतो. जीवनविषयक निराशा, बाल्यांतील उल्हास व आनंद यांच्याकडे परतून पाहणारी दृष्टि, क्षणभर निसर्गदृश्यांनीं उजळणारी वृत्ति या सर्व त्या विषण्णतेच्याच छटा आहेत. 'शिळा' या कवितेंत त्या विषण्णतेला स्वच्छ, नितळ व त्यांच्यापुरती जणूं पूर्णत्वानें अभिव्यक्ति मिळाली आहे.

या कविता वाचीत असतांना कदाचित् कांहीं वाचकांना एक गोष्ट जाणवल्याशिवाय राहणार नाहीं. शांताबाईंची कविता क्षणाक्षणाच्या मनोलहरी सहजपणें व सफाईदारपणें व्यक्त करण्याच्या पलीकडे जात नाहीं. त्या मनोलहरींचीं वर्तुळें फार परिमित आणि त्यांच्या अभिव्यक्तीची पद्धतहि

ठराविक, बरीचशी पारंपरिक. त्यांच्या कवितेच्या बहिरंगांत प्रयोगशीलतेची चुणूक नाहीं, आणि अंतरंगांत नित्याच्या अनुभूतींच्या पलीकडची छटा नाहीं. सामान्यांच्या जीवनाविषयीं जो अभिमान शांताबाईंनीं आपल्या एका कवितेंत व्यक्त केला आहे तो रास्त असला तरी त्याच अनुभवाचा तळ गांठण्याचीहि धडपड वा धीर त्यांच्या कवितेंत दिसत नाहीं. जी लहर आली, जी भावना उद्भवली ती चटदिशीं व सराईतपणें व्यक्त करून त्यांचें कविमन मोकळें होत असावें. पुनःपुनः तोच अनुभव आला, तेंच दुःख जाणवलें किंवा तेंच सौंदर्य प्रकटलें , तरी तो अनुभव घट्ट धरून त्याला मनांत रुजवून घेण्याची शक्ति येथें जाणवत नाहीं; आणि म्हणूनच कदाचित् त्यांच्या कवितांतील फार थोडया ओळींमध्यें वाचकांच्या मनांत खोल जाऊन रुजण्याचें सामर्थ्य असावें असें वाटतें. शांताबाईंच्या काव्यांतील अनुभूति-विश्वांत सर्वांत अधिक उत्कटपणा जाणवतो तो त्यांच्या ' लपलेल्या सौंदर्या ' विषयींच्या ओढींमध्यें. या सौंदर्याच्या क्षणोक्षणीं येणाऱ्या लहान लहान, नित्याच्या अनुभवांत होणाऱ्या आविष्कारामुळें त्यांचें मन वेडावून जातें. त्या आविष्कारानें त्यांना जीवन अलंकृत झालेलें दिसतें. कधीं त्यांना त्यांत ईश्वराचा साक्षात्कारहि होतो. ही सौंदर्याची ओढ म्हणजे काव्य-वाहिनीची गंगोत्री ठरूं शकते. तिच्या प्रभावानें शांताबाईंच्या कवितेंत नवें सामर्थ्य येणें शक्य आहे. पण त्यांनींच म्हटल्याप्रमाणें,

ओढ लागावी वाटतें
अशी लागेच ना पण
धागे क्षणांचे जोडीत
सरे दुबळें जीवन

या पंक्तींत काव्याविषयींच्या ठराविक अपेक्षांप्रमाणें उन्मादकता, उत्कटता, रोमांचकारिता इत्यादि कांहीं नसलें तरी त्यांतील भेदक आत्मविश्लेषण व शांत प्रामाणिकता खात्रीनें आकर्षक आहे. मला तर त्या ठराविक गुणांपेक्षांहि तें आत्मविश्लेषण व ती प्रामाणिकता अधिक आकर्षक वाटते.

नागपूर

कुसुमावती देशपांडे

अनुक्रमणिका

विषय		पृष्ठ
हृदया	...	१
लपलेल्या सौंदर्या	...	२
साद	...	३
अहा ते सुन्दर दिन हरपले	...	५
दुःखाश्रूंनीं सिंचित व्हावीं	...	६
स्टेशनावरचा चांफा	...	७
आज पहांटें	...	९
गृहलक्ष्मी	...	१०
पायवाटेस	...	११
सामान्यांच्या जगीं	...	१२
पिंपळ	...	१३
कविते, मूक तोंवरी राहीं	...	१४
आतां हर्षविषाद—	...	१५
प्रौढत्वीं निज शैशवास जपणें—	...	१६
छापखान्यांत	...	१७
ओझें	...	२०
झालें निद्रित विश्व	...	२२
बारव	...	२३
विसरलास का ?	...	२५
प्रियतम माझा	...	२६

विषय		पृष्ठ
अनुभूति	...	२७
मज नको—	...	२८
अनाम आणिक अरूप तूं	...	२९
आज जरासें हुरहुरलें मन	...	३१
सुंदर स्वप्न	...	३२
कवि	...	३४
ते हात	...	३५
चेटुक	...	३६
ढगांवर झळझळलें सोनें	...	३८
आज चांदणें उदास	...	३९
तरळत्या पावलीं	...	४०
शिळा	...	४१
आज वाटतें	...	४२
मी तुमची नाहीं	...	४४
तें स्वप्न वाटतें—	...	४५
चान्दूमामा डोकावतो	...	४६
रणरणत्या उन्हांत—	...	४८
तुझी नि माझी प्रीति कळावी	...	५०
शीळ	...	५२
बाळे तुजला पाहून	...	५४
माळ	...	५६
संध्येचीं पिंवळीं मल्लूल किरणें	...	५७
काय करावें—	...	५८

विषय		पृष्ठ

सांज गुलाबी हांसली	...	६०
गुल्मोहर	...	६२
भावगाथा	...	६४
आई, तुझी भेट होतां	...	६५
मी गोकुळांतली राधा	...	६६
भाद्रपदांतिल रात चांदणी	...	६८
हें असेंच कांहीं घडत कधीं	...	६९
तुजसाठीं जो फुलला मोहर	...	७१
काळ्या काळ्या काळोखांत	...	७२
या वळणावर वळतांना—	...	७४
ओढ लागावी—	...	७५
वाटेवर	...	७६
सर गेली ओसरुन तरीही	...	७७
दिवसगतीनें फिकाच पडतो	...	७८
मृदुल कपोला तुझ्या चुंबुनी—	...	७९
जेव्हांपासुन	...	८०
जरि झालें आहे—	...	८२

आवक 20597 दि. 3104
क्रमांक 9379 नों. दि. 2017714
मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
का. क्र. ९९२९
... शाखा (रक्षक प्रत)

हृदया

हृदया ! गात रहा निज गीत
गमली कोणा तव गीताची रीत जरी विपरीत
हृदया ! गात रहा निज गीत

अपुल्या अनुभूतीची वाणी
स्फुरते जरि तव गीतामधुनी
वृथा कशाला जननिन्देनें व्हावें तूं भयभीत ?

रणभेरींची नसो गर्जना
उन्मादाची नसो जल्पना—
तार जिवाची पिळवटुनी ये त्यांतुन हें संगीत

व्यथा उरींची लावी हुरहुर
आणि उमटती सुंदर हे स्वर
हें दुःखाचें लेणें ने निज शब्दांतुन मिरवीत

अन्तरिंच्या घनदाट तमांतुन
चंद्रासम हें आलें उजळुन
काय राहतिल किरणें लपुनी अभ्रांच्या गर्दींत ?

गान उरींचें धरतां कोंडुन
असह्य होईल तुजला जीवन
प्रखर विषासम हें तर तुजला सुटेल रे जाळीत !

ज्ञात जगाच्या पैलतिरावरि
असेल कोठें रसिक कुणितरी
प्रांजल तुझिया बोलांवरती जडेल ज्याची प्रीत !—
हृदया ! गात रहा निज गीत

लपलेल्या सौन्दर्या

लपलेल्या सौन्दर्या, कधिं तव होइल साक्षात्कार ?
तुझ्या दर्शनास्तव हें अन्तर तळमळतें अनिवार !

कधिं वाऱ्याची येतां चाहुल
गमे वाजलें तुझेंच पाऊल
बघतें पुढतीं बावरून मी—तों भंवतीं अंधार

नील नभीं ढग चढतां काळे
भाव समुत्सुक हृदयीं उसळे
पाउसधारांतुनी—वाटतें—होशिल तूं साकार !

वर्षर्तूची वरसे माया
पुलकित हो धरणीची काया
निगूढ श्यामल वातावरणीं चाले तव संचार

वंशवनीं तव शीळ वाजते
वाऱ्यांतुनि तव हास्य गाजतें
नक्षत्रांच्या आभरणांनीं खुलला तव शृंगार !

चराचरीं तूं असशी भरुनी
दिशादिशांतुन बघसी लपुनी
अनन्त अवकाशाला व्यापुन राहे तव विस्तार

अनोळखी अधरांवर फुलसी
अनोळखी नयनांतुन हंसशी
इथें चमकुनी, तिथे थबकुनी होशी नजरेपार !

कशी आकळूं अमूर्त तूं जर—
भासच केवळ अस्फुट सुन्दर
या भासान परी अलंकृत हो अवघा संसार !

साद

साद तुझा ये दुरून्
कानीं पडतां अन्तर माझें गेलें रे थरथरून्

बरसत होत्या पाउसधारा
वर मेघांचा निळा पसारा
वातावरणा भेदित छेडित साद तुझा ये दुरून्

तरुचीं पानें क्षण थरथरलीं
वाऱ्याची कुजबूज थांबली
निळ्या नभावर स्वप्नफुलोरा क्षणांत उठला फुलून् !

घरदाराचा गोड निवारा
मायाममतेचाहि उबारा
अवीट त्यांची गोडी गेली क्षणांत एका विरून्

नीरस गमलें अवघें जीवन
रसरंगाचें सरलें मोहन
गतजन्मींच्या सहस्र स्मृतिंचे आले कढ उसळून् !

रोमांचित हो अवघें तनमन
अवचित झालें आतुर उन्मन
शोधित तुजला डोळे माझे फिरले हे भिरभिरून् !

धूसर सुन्दर क्षितिजें पुढतीं
धरणीवरतीं हिरवी नवती
निळसर वातावरणीं होतें गूढ कांहिसें भरून्

अशा क्षणीं घरदार सोडुनी
निळया नभावर नजर रोखुनी
तुजला धुंडित वेड्यापरि मी सतत हिंडतें अजून्

साद तुझा ये कानांवरतीं
आणि मला ने खेंचित पुढतीं—
शोधांतच का जीवन अवघें सांग जायचें सरून् ?
साद तुझा ये दुरून् !

अहा ते सुन्दर दिन हरपले

अहा ते सुन्दर दिन हरपले
मधुभावाचें वेड जयांनीं जीवाला लाविलें

दृष्टी होती मुग्ध निरागस
अन्तर होतें प्रेमळ लालस
चराचरांतुन सौन्दर्याचे किरण तदा फांकले

शशिला होती अपूर्व सुषमा
आणि नभाला गहन नीलिमा
सुखोष्ण गमले प्रभातरविचे कर तेव्हां कोवळे !

तृणपर्णांतुन, रानफुलांतुन
जललहरींतुन वा ताऱ्यांतुन
स्नेहलतेचें अद्‌भुत लेणें सहज तदा लाभलें

मृदुल उमलत्या कलिका चुंबित
पुष्पदलांना उरिं कवटाळित--
संध्येचे मधुरंग बदलते हर्षभरें निरखिले !

अवनी गमली अद्‌भुत अभिनव
जिथें सुखाविण दुजा न संभव
घरिं वा दारीं वात्सल्याचे मळे नित्य बहरले

आतां नुरलें तें संमोहन
विषण्ण गमतें अवघें जीवन
बाल्य संपतां आज जगाचें रूप सर्व बदललें !
अहा ते सुंदर दिन हरपले

दुःखाश्रूंनीं सिंचित व्हावीं

दुःखाश्रूंनीं सिंचित व्हावीं माझीं कवनें
जणूं दंवानें टवटवलेलीं सुन्दर सुमनें

हर्षांचा उन्माद मला हो असह्य आतां
आज वाटतें मधुर खिन्नता यावी चित्ता

नको जगाचा कोलाहल ऐकाया कानीं
अन्तर्मुख मी होउन गावीं अपुलीं गाणीं

मम गीतांच्या नादें भरुनी अन्तर्याम
त्यांत रहावें गुंगत वाटे कीं अविराम

दडलेलीं जीं दुःखें हृदयीं गूढ अनन्त
त्या दुःखांनीं आर्द्र असावें माझें गीत

गीतें ऐशीं श्रवुनी यावे अश्रू नयनीं—
भावसमाधीमधेंच त्या मन जावें विरुनी !

स्टेशनावरचा चांफा

चमचम करिती आगगाडीचे रूळ
वातावरणीं गलिच्छ भरली धूळ
उंच धुराडें गिरणीचें शेजारीं
धूर काजळी ओकतसे बाहेरी !
भरुनि राहिल्या भंवतीं धूसर वाफा
आणि मधें हा फुलला सुन्दर चांफा

शुभ्र फुलांनीं डंवरुन गेली काया
विलसे वरतीं मधुगन्धाची माया
मिळे तया परि पार्श्वभूमि विपरीत
(काय प्रभूच्या जगतीं भलती रीत !)

त्या सौन्दर्या असुन्दराची जोड—
कोण तयाचें पुरविल तेथें कोड ?
मुग्ध किशोरी कोण तिथें येणार—
त्या पुष्पांनी सजावया शृंगार ?
कोण पाहतो रसिक कौतुकें त्याला ?
उपेक्षाच त्या चांफ्याच्या नशिबाला !

—माथ्यावरतीं गर्द निळें आभाळ
निर्झर संन्निध नाचतसे झुळझूळ
मंजुळ कूजन घुमतें भंवतिं खगांचें
जवळ बहरले कुंज रम्य कुसुमांचे—

अशा ठिकाणीं जर हा चांफा फुलता
योग तरी तो अपूर्व झाला असता
आज परी हा येथें केविलवाणा
वाट चुकोनी आला भलत्या स्थाना

इथें न याच्या सार्थक सौन्दर्याचें
व्यर्थच येथें सुमवैभवही याचें
कोन्दुनि राहे इथें गिरणिचा वास
त्यांत गुदमरे याचा गन्धोच्छ्वास !

सुमनें सुन्दर खालीं पडतीं गळुनी
या लोखंडी निर्दय रूळांमधुनी
धांवत येतां अजस्र धूड वरून
चुरडुनि जातीं होतीं अन् निष्प्राण !

आज पहांटें

आज पहांटें अवचित सखि तो आला माझ्या घरीं
शिरला सदनीं, भृंग जणूं कीं कमलदलांभीतरीं

नव्हता त्याच्या शिरीं मुकुट वा अधरांवर बांसरी
कसें कळावें सांग मला कीं हा बन्सीधर हरी ?

हळूंच येउनि ठेवियले कर माझ्या स्कन्धांवरी
नजर भिडवुनी नजरेला मम वदला कांहींतरी—

अवखळ होती दृष्टि तयाची तीव्र दुधारी सुरी
आरुण अधरांवरी रंगली स्वप्नांची माधुरी !

कोमल त्याच्या स्पर्शें भरली हुरहुर हृदयान्तरीं
भाव उसळले मनीं, न कळला अर्थ तयांचा जरी

निज कंठींची तयें काढिली सुममाळा गोजिरी
आणि ठेविली सखये अलगद माझ्या वक्षावरी

ओठ हालले क्षणभर वदले कांहीं अस्फुट स्वरीं
बहर फुलांचा जणूं निथळला झालें क्षण बावरी

प्रभा रवीची तोंच फांकली पूर्वक्षितिजावरी
सदनीं येतां किरण वितळली मूर्ती ती सत्वरी

काय पाहिलें, काय ऐकिलें उमज न पडला जरी—
रंगुनि त्या स्वप्नांत अन्ध मी फिरतें वेड्यापरी !

गृहलक्ष्मी

सोनियाच्या पावलांनीं गृहलक्ष्मी ये घरांत
तुझ्या लावण्यप्रभेनें उजळूं दे आसमन्त

शुभमुहूर्त साधून सखे आलीस सदनीं
स्थिरचर स्वागतार्थ सज्ज जाहलें नटूनी

माहेरचे प्रेमपाश मातापितयांची माया
सारीं बन्धनें तोडून आज आलीस या ठाया

तुज पाहतां हृदय भरे वात्सल्यानें मुली
तुझ्यामुळें कृतार्थता पावतात दोन्ही कुळीं

भावि भाग्य रेखलेलें भव्य तुझ्या भाळावर
देती मंगलाची ग्वाही तुझे सुलक्षणी कर

तुझे सुलक्षणी कर घरादारांत फिरोत
उदास या ओसाडींत फुलबागा बहरोत

निरविला तुझ्या हातीं आज अवघा संसार
मंदिरांत या देवते करी सुखानें संचार

तुझ्या लोचनांत पटे रम्य भविष्याची साक्ष
तुझ्यामुळें साधायचे धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष !

पायवाटेस

सुन्दर हिरव्या तरुराजींतुन वळण तुझें वांकडें
स्वप्नरम्य नगरींत कोणत्या नेशिल मजला गडे ?

दों बाजूंना तुझ्या बहरलीं गवतें हीं रेशमी
सुमनें त्यांवर डुलती रंगुनि स्वप्नांच्या संभ्रमीं

शीतल छाया धरी तुजवरी तांबुस गुल्मोहर
वटपिंपळपिंपरी घालिती मायेची पांखर

चिमणा पक्षी कुणी करितसे किलबिल तुजसंगतीं
तुजसंगें चालतां हितगुजें प्रणयाचीं रंगती

गोजिरवाण्या काळ्या मुंग्या धांवति रांगेतुनी
फूलपांखरें पिंवळीं जातीं मध्येंच झेंपावुनी

झोंपेंतच रंगलें वाटतें चिमणेसें हें जग—
येथें येतां जागृत हो परि उरांतली तगमग

तुला पाहतां दाटुनि येतें हृदयीं कांहीं तरी
अबोध कांहीं स्मृती चाळवुन होतें मी बावरी

वास्तव या विश्वास आज मी गेलें कंटाळुनी
दैनंदिन या चाकोरीला पुरती विटलें मनीं

तुला पाहतां सखये वाटे यावें तुझियासवें
रमत गमत चालतां बघावे नभीं खगांचे थवे

निळ्या प्रकाशामधें नाहती जिथें निळे डोंगर
त्या स्वप्नांच्या सृष्टीमध्यें ने गे मज सत्वर

दूर दूर त्या नगरीमध्यें चल गे मज घेउन
दूर कुठें तरि—जिथें गगन वे धरणीचें चुंबन !

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्वक्रमांक
अनुक्रमांक 20८९/ दि.

सामान्यांच्या जगीं

सामान्यांच्या जगीं एक मी सामान्यच कीं जीव
म्हणुन परन्तू कुणिही माझी करूं नका हो कींव

सामान्यांच्या जगीं आमुचे सामान्यच व्यवहार
सामान्यच आशाआकांक्षा सामान्यच आचार

प्रीतीचीही अहो आमुच्या सामान्यच कीं रीती
सुखदुःखांची तीव्र कोठुनी यावी मग अनुभूती ?

सामान्यच रीतिनें आमुचें जीवन होय व्यतीत
सामान्यच रीतिनें शेवटीं मिळतोंही मातींत !

सामान्यच हें जिणें आमुचें असामान्य नच कांहीं—
'सामान्या' विण नांव अन्य या जीवितग्रंथा नाहीं !

हेंच परन्तू जीवित माझें वाटें मजला प्यार
असामान्यतेस्तव न लागली कधीं जिवा हुरहूर

असामान्य जें जीवित त्याची आस धरावी कोणीं ?
श्वासोच्छ्वासहि करणें दुर्धर विशुद्ध वातावरणीं !

परी न समजा जीवन अमुचें केवळ अगदां तुच्छ
पहा लव्हाळ्यावरही फुलती सुन्दर हंसरे गुच्छ !

सामान्यच जीवनीं लाभती सौख्याचे उन्मेष
असलें जीवन जगतां म्हणुनि खन्त न वाटे लेश

सामान्यांतच दडुनि राहिलें असामान्य सामर्थ्य
प्रभुलाही अवतार घ्यावया लागतसे हो मर्त्य !

सामान्यांच्या मुठींत दडलीं स्वप्नें रम्य उद्यांचीं—
सामान्यांतच अन् विस्तरली विभूति परमेशाची !

पिंपळ

मावळतीच्या दिशेवरी निज छाया रेखुन काळी
उभा राहिला पिंपळ तो मज आठवतो या काळीं

प्रात:काळीं किरण रवीचे यदा कोंवळे हंसले
तांबुस याच्या पालवींतुनी जीवन तैं रसरसलें

भर बाराच्या प्रहरीं जेव्हां रवि ये माथ्यावरतीं
सळसळलीं मृदुपर्णें याचीं, तारा जणुं चमचमतीं

अवतींभंवतीं यदा दाटल्या निगूढ संध्याछाया
याच पिंपळापोटीं तेव्हां गाढ लाभली माया

काळया रातीं अवसेला जर झालें मी भयभीत
धीर दिला मज यानें हंसुनी डोळे मिचकावीत

जिवलग माझ्या मित्रमैत्रिणी चार दोन ज्या असती
खेडेगांवीं माझ्या ज्यांनीं केली आहे वसती—

गांवशिवेवर उभी राहिली बाभळ तरणीताठी—
पर्णहीन चांफ्यावर झाली शुभ्र सुमांची दाटी—

क्षितिजावरतीं नित्य टेकतां ताम्बुस तें रविबिंब,
सळसळते पालवी हालवी माथें निज कडुलिंब—

त्याच माझिया सखयांमध्यें पिंपळही हा एक
बालमनावर केला ज्यानें मधुभावांचा सेक

अवचित त्याची स्मृती जागली आज माझिया चित्तीं
ह्रदयीं भरल्या अश्रुसागरा येई अचानक भरती !

कविते, मूक तोंवरी राही

कविते, मूक तोंवरी राहीं
वैयक्तिक सुखदुःखांची जों सीमा सुटली नाहीं
आकुंचित घर सोडुनि जोंवर विश्व पाहिलें नाहीं

जों निजदुःखें दुःख पराचें आकळितां नच येई
माझ्यासम मन दुसऱ्याचें ही जाणिव जोंवर नाहीं !

जोंवरि शब्दांच्या नखऱ्यांतच सामावे चतुराई
जोंवरि नयना रंजविते ही कृत्रिम भूलभुलाई

हास्यामधला विषाद आणिक अश्रूंतिल नवलाई--
जोंवरि जाणुन घ्याया मन हें शक्त जाहलें नाहीं !

एक परन्तू जातां जातां देउनि जा मज ग्वाही
विस्तरतां हृदयाची कक्षा गाशिल गोड रुबाई !

आतां हर्षविषाद —

आतां हर्षविषाद कांहि नुरले हो शान्त माझें मन
सारे लोपुनिया तरंग अगदीं निःस्तब्ध हो जीवन
येथें ना उठणार लाट फिरुनी केव्हांहि उच्छृंखळ
या सिन्धूवरतीं फिरून कधिंही होणार ना वादळ

तूतें ना कळलें कधींच सखया हें गूढ माझें मन
तूतें ना कळलें कशास्तव तुला हें वाहिलें जीवन
झाले वादविवाद नित्य सरलीं तीं कूजनें मंजुळ
आतां गाढ विषण्णताच भरुनी राहे मनीं केवळ

होतं का क्षणजीवि प्रेम अपुलें तें भावनासुन्दर ?
कां कांचेपरि रम्यता सकलही ऐशी असे भंगुर ?
प्रीतीच्या पुढतीहि कां न विसरे स्वार्थाप्रती मानव ?
आत्मप्रीति कशी निरर्थ ठरवी हें प्रीतिचें लाघव ?

हातीं हात तुझे धरून तुझिया डोळ्यांत मी पाहतें—
तूं दूरस्थ अजूनही म्हणुनिया चित्तीं धुकें दाटतें !

प्रौढत्वीं निज शैशवास जपणें—

प्रौढत्वीं निज शैशवास जपणें बाणा कवीचा असे
वेडा एक कवी कुणीतरि कधीं गेला असें सांगुनी
त्याची ती परि काव्यपंक्ति स्मरतां मी खिन्न होतें मनीं
प्रौढत्वीं निज शैशवास जपतां होईल येथें हसें !

जातां संपुनि बाल्य तें विसरणें मुग्धत्वही त्यासवें
हा येथें व्यवहारमान्य ठरला संकेत आहे पहा
राहो वृत्ति सदा शिशूपरि अशी नाहीं कुणाला स्पृहा
काव्यांतून खुशाल मुग्ध शिशुचे गावो कुणी गोडवे

जो स्वप्नांतच नित्य राहि अपुल्या रंगून भृंगापरी
तो येथें उपहासपात्र ठरतो सुज्ञांचिया संगतीं
प्रौढत्वीं जर त्यांत शैशव टिके—दुःखास नाहीं मिती
प्रौढत्वासह चातुरी कुटिलता घ्या बाणुनि अन्तरीं !

वाटे शापच कीं भयंकर नको अव्याज तें शैशव
देवा ! कोमल बालकास पढवा प्रौढापरी कैतव !

छापखान्यांत

धडधडतीं शेजारीं यंत्रें
निनाद टाकी विश्व व्यापुनी
काम झराझर चाले, निघती—
अंकामागुनि अंक छापुनी

काजळलेल्या वातावरणीं
विचित्र धूसर दर्प दाटले
अन्धुक मानवछाया फिरती
शिणलेलीं टाकीत पावलें

उदासता सांकळली भंवतीं
विषण्ण चर्या मधून दिसती
धडधडतीं यंत्रें वेगानें
निनादास त्या येई भरती !

वाढत वाढत जाय ध्वनि तो
आणि अखेरी गमतें चित्तीं
या यंत्राच्या आक्रोशाविण
कांहींच दुसरें नाहीं जगतीं

आक्रोशाच्या या सिन्धूवर
लाटांवर जणुं उठती लाटा
प्रतिक्षणीं भेसुरता वाढे
अंगावरतीं उठतो कांटा !

निळया नभाच्या घुमटाखालीं
कुजबुज हो प्रणयी युगुलाची
मंजुल गीतें गुणगुणणाऱ्या
तरल निर्झरावरच्या वीची—

पर्णांची नाजुकशी सळसळ
विहगांची वा किलबिल आतुर
जननीच्या अंगाईमधले
वात्सल्याचे मधु गीतस्वर—

लुप्त सर्व या गीतलकेरी
झाल्या वाटे जगामधूनी
एकच धडधड या यंत्राची
टाकी अवघें विश्व व्यापुनी !

उरीं खिन्नता आली भरुनी
जीव जाहला हा भयभीत
नजर वळवितां जरा बाजुला
दिसे पलिकडे पडकी भिन्त

काजळलेल्या उदास रांकट
भिन्तीवर त्या मधुनी मधुनी
कोमल नाजुक तृणांकुराची
मखमल हिरवी ये मज दिसुनी

दिसे पत्थरामधून फुललें
बलशाली तें जीवन मजला,
निसर्गांतल्या जीवशक्तिनें
मृत्यूवर कीं विजय मिळविला!

हंसू उमललें मम ओंठांवर
भीति मनांतिल विरली सारी
फिरुनि चित्त हो आशांकित, जरि-
धडधडतीं यंत्रें शेजारीं!

ओझें

शतजन्मींच्या दुःखभराचें
शिरीं घेउनि अवजड ओझें
मन्द पाउलें टाकित चाले
शिणलेलें हें अन्तर माझें

सौन्दर्यानें आनन्दानें
नटलेल्या या विश्वामधुनी
अन्तर माझें मार्ग आक्रमी
माथ्यावरला भार साहुनी

दिवसामागुन दिवस चालले
वर्षामागुन वर्षें जाती—
उरिचें अवजड ओझें परि हें
लेशहि झालें नाहीं कमती

अंवतींभंवतीं सौन्दर्याचा
उल्लासाचा सागर उसळे
वसुधेच्या रमणीय मुखावर
आनन्दाची कान्ति झळझळे

हा सागर ही कान्ती बघतां
हृदय दाटुनी येतें क्षणभर
आणि अनामिक आनन्दानें
प्रफुल्ल होतें माझें अन्तर

मनांत येतें माथ्यावरचें
अवजड ओझें टेकावें क्षण
अन् भंवतींच्या उल्लासाचा
हळूच घ्यावा टिपुनी कणकण

माथ्यावरचें ओझें परि तें
माथ्यावरतीं टांच रोवुनी
अन्तर माझें दडपित खालीं
बसलें आहे तसेंच अजुनी

कधीं खवळुनी अन्तर माझें
प्रतिकारा जर सज्ज जाहलें
जड तर होई ओझें वरचें
खिळती भूमीलाच पाउलें

आणि काडकन् नियती मारी
संस्कारांचा चाबुक पाठीं
रक्ताचीं ढाळून आंसवें
मुकाट चाले अन्तर पुढती

कधीं कोण तो येइल त्राता
छळवादी हें उतरिल ओझें—
मुक्त, निरामय, प्रफुल्ल होउनि
सुटेल नाचत अन्तर माझें ?

राठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
दा. क. e929

झालें निद्रित विश्व

झालें निद्रित विश्व मी तळमळें शय्येवरी एकटी
मायेचे जन भोंवतीं सकलही झोंपेमधें रंगले
मी निद्रेविण कां अशी जळतसे कोणासही ना कळे
एकान्तीं न इथें कुणी मजसवें ही सेवितें जागृती

हा काळोख पहा कसा रसरसे, निःस्तब्ध ही शान्तता
शुक्राची झळके नभःपटिं अहा तेजाळ ही चांदणी
गन्धानें जड जाहला पवनही खेळे गवाक्षांतुनि
कां कोणासहि सेव्य ना गमतसे ही चारु गंभीरता ?

या वेळीं मनिं दाटती सकलही दुःखासुखांच्या स्मृती
साऱ्या एकवटून वृत्ति वरिती एकाग्रता तीव्रता
तीं भावस्थिर सौहृदेंहि हृदयीं येती स्फुरोनीं अतां
होतें चित्त विषण्ण आणि नयनीं हीं आंसवें लोटती

मायेचे जन भोंवतीं सकलही, जागें न कोणी परी
सांगू मी कवणास खेद भरला जो माझिया अन्तरीं ?

बारव

खोल खोल आहे भारी
माझ्या मनाची बारव
फसाल हो जाऊं नका
बघावया तिचा ठाव

संथ गूढ निळें पाणी
जरी हेलावतें वरी
कुणा ठावें, असतील–
क्रूर तळाशीं मगरी

ओथंबलें जरी आहे
तृण कांठांशीं कोंवळें
तळीं चरणां बांधील
दुष्ट कमळाचें जाळें

माझ्या मनाची बारव
हिचें जळ रुचकर
नयनांना तोषविती
पृष्ठीं लहरी सुन्दर

येतां वाऱ्याची झुळुक
जळ हर्षून थरारे
चोंच लावुनीयां जाती
कधीं गोजिरीं पांखरें

मुग्ध भावनागौळणी
येती घेऊन घागरी
निळ्या जळाचा या अंश
नेतो वाहूनियां शिरीं

पुष्ट विकारांचे गोप
कधीं जळांत डुंबती
कधीं कल्पनाबालकें
जळ ओठानें चुंबिती

निळ्या गूढ आकाशाचें
कधीं पडे प्रतिबिम्ब
कधीं हितगुज करी
शेजारचा कडुलिंब

नानापरीची चालते
अन्तरंगीं खळबळ
जरी माझ्या बारवेचें
वर संथ दिसे जळ

खोल खोल आहे भारी
माझ्या मनाची बारव
फसाल हो, जाऊं नका
बघावया तळठाव !

(बारव : आंतून दगडांनीं बांधून काढलेला चौकोनी जलाशय.)

विसरलास कां ?

विसरलास का सख्या आपुले ते अवघे संकेत ?
हेंच आपुल्या भेटीचें स्थल
झरा इथें हा करितो खळखळ
पिंवळीं सुन्दर फूलपांखरें तरती सन्थ हवेंत !

मावळतीला सांज हांसते
सळसळतां कुजबुजतां गवतें
उन्हांत तिरप्या उठे झळाळुन हें सोनेरी शेत

थरथरती जललहरी चंचल
धुंदि आणिती गन्ध ओलसर
आठवणींचा पूर मनाचें स्वास्थ्य हिरोनी नेत

इथें जळामधिं पाय टाकुनी
आणिक हातीं हात गुंफुनी
रचिले होते कितीक आपण भाविकालचे बेत !

बेत मनींचे मनीं राहिले
मार्गंहि पुढतीं भिन्न जाहले
जुन्या स्मृतींचें आज मात्र हें उरलें येथें प्रेत !

वाहत गेलों दूरदूरवर
आज जिवाला लागे हुरहुर
राजमंदिरीं वससी किंवा भटकतोस अनिकेत ?

झरा तोच हा शेत तेंच हें
प्रीति परी ती आज न राहे
बघतां हें स्थळ होउनि खळबळ हृदय दाटुनि येत !

प्रियतम माझा

प्रियतम माझा किती उदार !
प्रतिदिन मजला लेववितो हा अश्रुफुलांचे हार !

सुखसुमनांचें भंगुर लेणें
कशास मज नटवावें तेणें ?
दुःखाभरणीं म्हणुनि साजरा करितो मम शृंगार !

मीलनांतली मधुर चारुता
फुलते विरते बघतां बघतां
जिवन्त विरहाचा म्हणुनी उरिं धगधगवी अंगार !

स्पर्शसुखांतुन झरतें अमृत
रुचि त्याची परि मला न माहित
दुरून बघतें प्रियास, माझा हा प्रणयाविष्कार !

सूर्यासम तो नभीं झळाळे
आणि तयावर खिळवुनि डोळे
सूर्यफुलापरि भूवर माझा होय सुखी संसार !

सुख देता तो मजलागीं जर
विसरुनि त्या मी जातें सत्वर
स्मरण जागवी सदा उरांतिल ही रुधिराची धार !

अनुभूति

निळ्या नभावर चढे गूढ संध्येची रक्तिमा
अधिकच विस्तारल्या क्षितिजाच्या चारी सीमा
पायातळींच्या भूमीचा क्षण वाढला परिघ
भ्रमणाऱ्या वसुधेचा जरा मंदावला वेग
हिरवळीवर होतें बसलें मी एकान्तांत
शान्त निःस्तब्ध ती घडी ठसवीत हृदयांत
सुंदर त्या निसर्गाचें रूप डोळां सांठविलें
अवचित आणि कांहीं अन्तरंगीं हेलावलें
अन्तरंगीं हेलावलें, आलें लोचनांत पाणी
क्षण मोहरून आली माझी तनु आणि वाणी
नवलाची जाणीव ती परी विरली क्षणांत
सांजवाऱ्यासवें झाली विलीन ती अनन्तांत
भिरभिर पाहिलें मीं वेड्यापरी सभोंवतीं
नाहीं पुन्हां गवसली सुंदर ती अनुभूति !

मज नको—

मज नको सुखाचा पूर्ण बहरला मळा
या सुखातिरेकें जिवा लागतिल कळा
तो मत्त गन्ध टाकितां मला भुलवुनी
मी कोण ? काय ? हें जाइन मी विसरुनी
त्यापरती मजला रुचेल एकच कळी
दुःखाच्या लतिकेवरीच जी उमलली

मज नकोत भंवतीं लखलखणारे दिवे
मज लुब्ध कराया नकोत हीं वैभवें
हे दीप आणिती नेत्रांना अन्धता
अन् भलेंबुरें मग येत नसे जाणतां
त्यापरता मजला किरण रुचे एकटा—
तव अस्तित्वाची साक्ष जिवा पटविता !

अनाम आणिक अरूप तूं

अनाम आणिक अरूप तूं
कशी कुठें तुज पाहूं ?
फुललें हें मनकमल कसें
पदीं तुझ्या मी वाहूं ?

भावबळानें बघ माझा
भरून आला ऊर
साक्षात्कार न होय तुझा
म्हणुनि जिवा हुरहूर

प्रौढत्वाचा जरि झाला
देहमनाला स्पर्श
अजुन तुझ्या स्मृतिनें चित्तीं
उसळे वेडा हर्ष

सुखदु:खांच्या मजभंवतीं
उठती फुटती लाटा
हृदय कोरडें अजुन परी
तृषार्त जीव करंटा

जीवन सळसळतें भंवतीं
कोलाहल किति चाले
शून्य मनें मी उभी इथें
क्षितिजीं लावुन डोळे !

त्या क्षितिजावर क्षण वाटे
मजला तूं दिसलासी
स्फुरुनि परन्तु क्षणीं दुज्या
लुप्त हाय तूं होसी !

दिन बुडला सन्ध्या आली
दिशांतुनी तम दाटे
काळोखावर त्या उठले
विरहभयाचे कांटे !

विरहांतच का विलयाला
जीवन हें जाणार ?
दर्शनआशा परमेशा
तृप्त न कधिं होणार ?

आज जरासें हुरहुरलें मन

अवचित येउनि तुझी आठवण
आज जरासें हुरहुरलें मन !

संसारीं या भरलें जरि सुख
उगिच आज मी झालें उत्सुक
उगीच आले भरुनी लोचन
आज जरासें हुरहुरलें मन !

सळसळल्या या पाउसधारा
बघतां झाला जीव घाबरा
स्मरले मज ते पूर्वींचे दिन
आज जरासें हुरहुरलें मन !

दो दिवसांचें खुळें प्रेम तें
जुळतां जुळतां तुटलें नातें
जाणवून तें नसतें बन्धन
आज जरासें हुरहुरलें मन !

सुंदर स्वप्ना

माझ्या मनिंच्या सुंदर स्वप्ना
येशिल का कधिं होउन वास्तव
मजभंवतींच्या जगतावरतीं
रंग आपुले सांडित अभिनव ?

कधीं तरी एकदां जिवाला
रडुनी थकुनी झोंप लागतां
सुंदर स्वप्ना तुला पाहिलें
नील गहनतेवरीं तरळतां !

तेंव्हांपासुनि सख्या, मनाला
तुझा सदोदित छन्द लागला
होईल साक्षात्कार कुठें तव
म्हणुनि धुंडितां जीव भागला

मजभंवतींची कुरूपताही
तुझ्यामुळें मज सुसह्य झाली
तीव्र कालकूटासम दुःखें
तुजसाठीं मीं प्राशन केलीं !

जागृतींत वा निद्रेंतूनहि
तुझीच मी नित घेतें चाहुल
तृणांकुरावर पवन नाचतां
गमे वाजलें तुझेंच पाउल !

तव भासांनीं जीवन माझें
होउन गेलें सहज अलंकृत
सुन्दर स्वप्ना, तुझ्यामुळें मज
जीवनमूल्यें दिसलीं शाश्वत !

अजुन जिवाला परंतु वाटे
प्रत्यक्षामधिं तुला बघावें
जीवन तुजवरुनी ओवाळुनि
निर्माल्यापरि फेंकुनि द्यावें !

माझ्या उरिंच्या सुन्दर स्वप्ना
देशिल केंव्हां मजला दर्शन ?
दैन्य आणखी कुरूपता ही
स्पर्शें तव कधिं जाइल उजळुन!

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्थळप्रत.
अनुक्रम .... वि: ....
क्रमांक .... नों: दि: ....

कवि

धांवोत कुणी ते फसव्या कीर्तीमागें
वा धुन्द कुणी होवोत खुळया अनुरागें
मी शून्य नभावर डोळे हे लावुनियां
विसरेन जगा मम सुन्दर स्वप्नासंगें !

कुणि डोलत राहो कांचननादावरतीं
कुणि बसो उसासत देखुनियां नवयुवती
मी बसेन येथें निर्मनुष्य एकान्तीं
हितगुजें करित या तृणपुष्पासांगातीं

कुणि सगुणनिर्गुणास्तव शिणवो निज वाणी
कुणि नीतिअनीतींतच राहो गुरफटुनी
मी नदितीरावर निळया लव्हाळयासंगें
गुणगुणेन माझीं अर्थशून्य हीं गाणीं !

ते हात

सुकुमार गौर ते गोजिरवाणे हात
कलिकेसम अंगुलि, नखें गोल आरक्त
दावुनी एकदां स्वर्गाची मज सीमा
ढकलिलें जयांनीं फिरून मला नरकांत !–

सुकुमार गौर ते गोजिरवाणे हात
कदलीपरि ज्यांचा स्पर्श मृदु लुसलुशित
घालून जयांनीं विळखा मानेभंवतीं
जागविली उरिंची भोळिभाबडी प्रीत !—

सुकुमार गौर ते गोजिरवाणे हात
सुमहारापरि जे लपेटले कंठांत
झांकले जयांनीं कितिदां मागुन डोळे
गुन्तलीं कितिकदां बोटें या केसांत—

सुकुमार गौर ते गोजिरवाणे हात
स्मरुनियां आज मी तळमळतों हृदयांत
तो कोमल शीतल सुखद स्पर्श तयांचा
होउनी आग मज रात्रंदिन जाळीत !

(Pale white hands beside the Shalimar –)

चेटुक

ही सुन्दरता दिशादिशांतुन
रसरंगाचें दावुनि कौतुक
वेड लाविते मनास माझ्या
करिते मजवरि भलतें चेटुक !

कधिं पवनाच्या झुळुकेंतुन ती
रातराणिचा गन्ध आणिते
तनमन माझें वेढुन व्यापुन
स्मृतिंत जागवी नवखीं गुपितें

काळया रात्रीं कधिं गगनांतुन
नक्षत्रांचें निळें जवाहिर
लखलख उधळुन नयनांपुढतीं
ने मज ओढुनि देहाबाहिर

कधिं सुमनांच्या मृदुल दलांवर
गोजिरवाणें वळवुनि पाउल
क्षणभर दिसते मना झुलविते
देत आपुली अस्फुट चाहुल

कधीं चिमुकल्या जिवणींतुन ही
बोल बोबडे मंजुळ वदते
रखरखलेल्या हृदयावरि मम
शीतल अमृत सहज सिंचिते

गूढ निळया त्या क्षितिजावरतीं
खिन्न पांढऱ्या चांदण्यांत वा
जाणिव होउन हिचीच, माझ्या
अधरीं उमटुन छन्द ये नवा

क्षण अर्धक्षण दिसली तरिही
गमतें झालें जीवनसार्थक
सुन्दरतेनें या मजवरतीं
केलें ऐसें अद्‌भुत चेटुक!

ढगांवर झळझळलें सोनें

ढगांवर झळझळलें सोनें
नितळ निळया हर्षांत नाहलीं तरुवरचीं पानें

मोगरा आला बहरास
शुभ्र पाकळयांमधुनी उधळित गंधित उच्छ्वास

तापली निवली मध्याह्न
शीतल झुळुकेंतुनी वाहतें मधुर समाधान

कळयांना गाउनि अंगाई
हिरव्या पर्णांच्या शय्येवर जोजविते जाई

सांवळें नभ होइल गहन
एक एक लाजरी चांदणी हंसेल चमकून

फुलांची करीत बरसात
इंद्रजाल रचितील सावल्या गोड चांदण्यांत

लोचनें भारित स्वप्नांनीं
येइल निद्रा अतां—प्रभूची जणुं करुणावाणी !

आज चांदणें उदास

आज चांदणें उदास
विगतस्मृति चाळवून येइ खिन्नता मनास
आज चांदणें उदास

कधिं कोठें अनुभवलें
खोल उरीं जें दडलें
अवचित तें उसळुन वर पाहतसे यावयास

जाणवले जे अस्फुट
स्फुरले मनि जे उत्कट
होउनि साकार येति अवघे ते मधुर भास

स्पर्श मदिर मृदुल उष्ण
अधर बावरा सतृष्ण—
स्मरत आज विस्मृत तो अखिल लाजरा विलास

तिरपा कधिं नयनबाण
गेला घायाळ करुन—
विद्ध हृदय आज फिरुन लागलें दुखावयास !

निद्रावश धरणीवरि
अमृताची वर्षे झरि
सांडतसे किंवा शिरिं नंदनिंची पुष्परास

सुंदर ही परि ज्योत्स्ना
खुपतसे मना नयना—
अन्तरिं हुरहूर भरे आसु येति लोचनास !
आज चांदणें उदास !

तरळत्या पावलीं

तरळत्या पावलीं निळया सांजसांवल्या
कोनांतुन पुढतीं हळूंहळूं सरकल्या

जाहला सान्द्र काळोख तरूंच्या तळीं
चुळबुळलें कांहीं काळवंडल्या जळीं

सदनांत उजळले क्षीण पिंवळसर दिवे
क्षण चमकुन मिटले झाडींतुन काजवे

कटुमधुर उग्रसा गन्ध सवें घेउनी
झुळझुळता वारा ये लिम्बावरतुनी

अंगणीं उभी मी, संन्निध वृन्दावन
वाढत्या तमाचें भंवतीं सम्मोहन

गगनांत झळकली ठळक निळी चान्दणी
मी उभी तिजकडे निश्चल टक लावुनी

बाल्याचे सुखकर दिन मागें राहिले
प्रौढत्व न अजुनी पुरतें मनिं बाणलें

मधुसुन्दर शैशव स्वप्नांसह संपलें
भवितव्य काय तें नच अजुनी उमगलें

मी एकाकी या सीमारेषेवरी—
दाटलें अनामिक भय माझ्या अन्तरीं

प्राजक्तफुलापरि मन हळवें जाहलें
डबडबुन लोचनीं तुडुंब भरलीं जळें !

शिळा

भावनांची कोंवळीक
आज गोठूनिया गेली
माझ्या हृदयांत तिची
थंडगार शिळा झाली

अन्तरींचा घनश्याम
बसून त्या शिळेवरी
वाजवितो कधीं कधीं
जुन्या स्मृतींची बांसरी

ऐकूनही संगीत तें
शिळा निश्चल राहते
शून्य दगडी डोळयांनीं
संथ सभोंतीं पाहते !

आज वाटतें

आज वाटतें पुन्हां बघावीं
सळसळणारीं हिरवीं शेतें
आणि पडावीं कानांवरतीं
झुळझुळणारीं निर्झरगीतें

कडेकपारी घुमवित यावा
रानांतिल पवनाचा नाद
ओाण तयानें मनिंच्या निद्रित
मृदुभावांना द्यावी साद

मोहरलेल्या आंब्याखालीं
शीतळशा छायेंत निजावें
उग्रमधुर गंधाचें आसव
सर्वांगांनीं पिउनी घ्यावें

आकाशाचा गूढ नीलिमा
अर्धोन्मीलित नयनीं देखत
वटकेमागुन वटिका जावी
स्वप्नांच्या मधुमाला रेखित

हृदयामधल्या निर्माल्याचीं
फिरुनी व्हावीं सुमनें ताजीं
मनभृंगानें स्वैर तयांवर
भिरभिरतां घालावी रुंजी

हाय परी तें स्थान लाडकें
आज दिसावें पुनरपि कैसें !
फिरुनि कसें आणावें संनिध
स्वप्नदर्शि यौवनही तैसें ?

मी तुमची नाहीं

तुमच्यामध्यें असूनियाही मी तुमची नाहीं
निसर्ग अवघा मला मोकळा खुल्या दिशा दाही

निळया नभाचें अंजन ल्यालें मी अपुल्या नेत्रीं
भूमातेची सृजनशीलता स्फुरते मम गात्रीं

संजीवक पवनाशीं माझा श्वास एकरूप
तरुवेलींतुन नित्य पाहतें मी अपुलें रूप

सागरपृष्ठासह वक्षःस्थल माझें आन्दोळे
निर्झरलहरींतुनी गीत मम हृदयींचें खेळे

समरस ऐशी सृष्टिसवें मी होउनियां गेलें
समरसतेंतुनि याच निशिदिनीं जीवन मम उमले

'माझेंपण' मम निसर्गांत या गेलें विरुनीया
विविधतेंत एकत्व देखिलें अद्भुत ही किमया

मजमध्यें मी जरी राहतें मी माझी नाहीं
तुमच्यामध्यें असूनियाही मी तुमची नाहीं !

तें स्वप्न वाटतें—

तें स्वप्न वाटतें अजुन हवें
अजुनिही तयाचे रंग नवे

दूर जांभळ्या गिरिमालांवर
ओथंबुनि ये विशाल अंबर
मेघ दाटले श्यामल धूसर
थरथरलें भूवर तृण हिरवें

क्षण सोनेरी किमया करुनी
भास्कर ढळला क्षितिजावरुनी
उत्कंठित त्या वातावरणीं
मन नभीं उडालें खगांसवें

तरुराजींतुन सांजसांवल्या
स्वप्निल आतुर मुग्ध लाजऱ्या
झरझर माझ्या भंवतीं जमल्या
चमकले तमांतुन दूर दिवे

तो निर्झर तो कभिन्न कातळ
चरणतळींची ती मृदु हिरवळ
चंचल अवखळ तें हंसरें जळ
त्या स्मृतिनें मनिचा ताप निवे

चान्दूमामा डोकावतो

चान्दूमामा डोकावतो लिंबोणीच्या झाडांतून
सय बाळपणाची ग येते याजला देखून

मायमाउलीनें मला हाच चान्दोबा दावीत
कडेवर घेऊनीयां भरविला दूधभात

माझ्या मामाचा आठवे मला चिरेबंदी वाडा
अंगणांत सये बाई खेळलें मी दुडदुडा

काय सांगू बाळपणीं किती भोगियलें सुख
काय सांगू आजोळचें सये तुला मी कौतुक

आजाआजींची लाडकी नात नव्या नवसाची
होतें तशीच लाडकी भाची माझिया मामाची

लेत होतें मोतियांची बाई बिन्दी या भांगांत
नेसलें मी चन्द्रकळा चोळी खडीची अंगांत

पायीं लेवूनियां तशा वाळे सांखळ्या तोरड्या
अंगणांत खेळलें मी झिम्मा आणिक फुगड्या

तेव्हांहि ग डोकावून लिंबोणीच्या झाडांतून
चान्दूमामानें पाहिले खेळ आमुचे हांसून

किती निश्चिन्त होतें मी ममतेच्या त्या छायेंत
देव्हाऱ्यांत तेवणारी जणू समईची ज्योत

बाळपण गेलें सये   आजोळही दुरावलें
आज संसारतापानें   मन आहे पोळलेलें

लिंबोणीच्या झाडांतून   आज चंद्राला पाहिलें
आणि माझ्या डोळयांपुढें   उभें ब्रह्माण्ड राहिलें !

रणरणत्या उन्हांत—

रणरणत्या उन्हांत
उभें रहावें निश्चळ
टक लावून बघावें
निळें आभाळ नितळ

झळा तापल्या हवेच्या
घेत घेत अंगावर
असें इथेंच थांबावें
तडकल्या माळावर

माझे कढत उच्छ्वास
संथ उरींचें स्पन्दन
ऐकतांना विसरावें
स्थळकालाचें बन्धन

अशा एकान्तीं असावी
मला माझीच संगत
आगळ्या या क्षणालागीं
मीच आणावी रंगत

सुन्न मूर्च्छित शान्तता
आसमन्तांत असावी
दिव्य गन्धर्वांचीं पुरें
मृगजळांत वसावीं

उभी असतां मी अशी
घटकेचें व्हावें पळ
माळ निर्जन सभोंतीं
वर आभाळ नितळ !

तुझी नि माझी प्रीति कळावी

तुझी नि माझी प्रीति कळावी
फक्त नभांतिल नक्षत्रांना
जललहरींना तृणपर्णांना
अर्धउमलत्या अन् कुसुमांना

नयनांचे संकेत आपुल्या
केवळ गगनानेंच पहावे
आणि आपुलें गुपित सुगन्धी
कलिकांच्या हृदयांत रहावें

लाल लाजरी पायवाट ही
मुरडत जातां वळसे घेउन
तिजसंगें, साक्षीनें तिचिया
व्हावें अपुलें अस्फुट कूजन

नदितीरावर निळीं लव्हाळीं
वांकुन बघतां जळांत निळसर
त्यांच्या प्रतिबिम्बांत मिळावी
आपुल्या मुखबिम्बांची थरथर

मध्यरात्रिला खचतां गगनीं
अगणित नक्षत्रांच्या ज्योती
त्यांच्या सहवासांत फुलावी
मूक लाघवी अपुली प्रीती

कर चन्द्राचे मृदु स्पर्शतां
जशीं उमलतीं कुमुदें हांसून
नीरवतेमधिं तसें निशेच्या
हृदयसुमांचें व्हावें विकसन

या जगताला नको कळाया
भाव आपुला परी सुकोमल—
टिकेल कैसें प्रखर आतपीं
मृदुल कोंवळया सुमनाचें दल ?

तुझी नि माझी प्रीति कळावी
मात्र नभांतिल नक्षत्रांना
जललहरींना तृणपर्णांना
अर्धउमलत्या अन् कुसुमांना !

मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणे
दा. क. ७२१
शाखा (स्थळ प्रत)

शीळ

मन झालें उतावीळ
वंशवनांतून आली अवचित तुझी शीळ

यमुनेचें निळें पाणी
करी अबोल आर्जवें चरणांसी बिलगुनी

गूढ सांजेची रक्तिमा
गूज अबोध सांगून माझ्या वाढवी सम्भ्रम।

उठावली घनघटा
दिशा गेल्या झांकळून, थेंब आले पटपटा

कडकडली बिजली !
गर्द जांभळ्या राईत वाट तांबडी भिजली

सर गेली वरसून
मावळतीला हांसलें तप्त कांचनाचें ऊन

नभ जाहलें नितळ
माणकाच्या लालींतून झळझळे इन्द्रनीळ

वारा वाहे सुगन्धित
पालवींतून भिजल्या थेम्ब हळूं टपकत

तनूमन झालें चिम्ब
अन्तर्मनीं उमटलें तुझ्या वदनाचें बिम्ब

वडा पाझरतो शिरीं
ओल्या देहावर उठे रोमांचांची शिरशिरी

उरीं कांहीं उचम्बळे
थरथरत्या अधरीं गोड गीत घुटमळें

मन मत्त उतावीळ
आणि गात्रांत घुमते तुझी अनामिक शीळ!

बाळे तुजला पाहून

जणूं चान्दीची समई तनू गोरटी सुन्दर
ज्योत प्रशान्त तेवते भाव तसा मुखावर

नाचे निर्मळ नेत्रांत निरागस नवलाई
सारें विश्व जाणायाचें कुतूहल तुला बाई !

यौवनाच्या सीमेवरी उभें राहिलें शैशव
जाईजुईच्या फुलांचें अंगोपांगांत मार्दव—

नसनसांत कोंवळया वीज लहरे चंचल
नकळतां सावरिसी आतां ढळता अंचल

छटा पुसट लाजेची गोजिऱ्या या गालांवरी
येतें फुटून मध्येंच अवखळ हंसें परी

जरी भुंवया दाविती नवे विभ्रम-विभाव
ओठीं लाडिक रेंगाळे भाबडा हा बालभाव !

सृष्टि सुन्दर स्वप्नांची खुणाविते तुजलागीं
रम्य फुलांचे ताटवे बहरले जागोजागीं

सुगन्धित कुंजांतून कोण घाली तुज शीळ ?
साद देई कुठूनिया तुला तुझा घननीळ ?

बाळे तुजला पाहून गेलें क्षण भुलूनिया
तुझ्या जागीं मूर्ति माझी मज लागली दिसाया

हेंच मुग्ध बालवय होतें मलाही लाभलें
होतें अशीच आशेनें विश्व पाहत सगळें—

गेलें शैशव यौवन   स्मृति केवळ राहिली
आठवानें त्या गे आतां   होते जीवाची काहिली

येती आंसवें लोचनीं   न्याहाळीतां तुझी मूर्ती
म्हणतें मी, तुझी तरी   होवो सये आशापूर्ती !

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत.
अनुक्रम ... वि: ...
क्रमांक ... नों: दि: ...

माळ

या माळावर तापल्या तडकल्या कोठें न छाया दिसे
एकादेंच झुडूप रुक्ष खुरटें निःस्तब्ध ये दृक्पथीं
जागोजाग जमीन हुंगित फिरे कोठें मुकें कोकरूं
कांटेरी निवडुंग बाजुस जणूं ध्यानस्थ बैसे मुनी !

आकाशांत कुठें न मेघ फिरके अग्नी शिरीं वर्षतो
वाऱ्याच्या उठतां झळा मृगजळें त्यांतून हेलावती
घेतां नेत्र मिटून लालपिंवळ्या रेषा पुढें धांवती
होतें मस्तक सुन्न, येइल जणूं मूर्च्छा असें वाटतें !

आनंदी फुलपांखरें न रमती येथें तृणासंगतीं
पुष्पालंकृति लेवुनी न हंसती वेलीहि वा लाजऱ्या
येथें ना वितरीत आम्रतरुही छाया निळी शीतल
हा निर्विण्ण भयाण माळ असला पाहून येतें मनीं—

वेगानें बरसेल येथ पहिली जेव्हां मृगाची सर
हा राहील असाच रुक्ष, फुटुनी येतील कीं अंकुर ?

संध्येचीं पिंवळीं मलूल किरणें

संध्येचीं पिंवळीं मलूल किरणें पर्णान्तरीं खेळती
वृक्षांचीं हिरवीं शिरें लहरती वाऱ्याचिया संगतीं
झालासे दिन म्लान फूल हळवें जावें सुकोनी तसा
वाफारा जमिनीमधून उठतो हा उष्ण निःश्वाससा !

आहे निर्जन माळ दूरवर हा जाऊनियां पोंचला
माझे नेतिल पाय तोंवर असें आहेच जाणें मला
एकाकी पथ आक्रमीत पुढतीं मी चाललें सारखी
नेते पाउलवाट दूर मजला जी तीच माझी सखी !

शांति स्निग्ध गभीर खिन्न भरली जें आसमन्तांतुनी
खालीं वांकुन पाहिलें क्षणभरी मार्गांत मी थांबुनी
होती पाउलवाट ती चिमुकली धैर्यें पुढें चालली
दों बाजूंस तिच्या सतेज गवतें, पुष्पें वरी सानुलीं—

आहे वाढत चालला झरझरा काळोख आतां जरी
—कैसें तें नकळे—मुळीं न उरला काळोख या अन्तरीं !

काय करावें—

काय करावें मन हें मुळीं स्वस्थ बसेना
भोंवतालच्या निसर्गासवें क्षण हंसेना !

आषाढमासीं प्रथमदिनीं व्याकुळ जग
गगनीं उभा श्यामलकान्ती पहिला ढग
दशदिशांत भरून राहे उत्कण्ठा गूढ
श्वास रोधून तरू तिष्ठती चकित मूढ—
आतुर अती जाहल्या चित्तीं वसन्तसेना
मन मात्र हें निसर्गासवें क्षण हंसेना !

कोसळे सर कणकणांत माती फुलली
सुस्नात झाली पाचूचें लेणें धरती ल्याली
पूर लोटतां नद्यांचें आलें भरून ऊर
ओघ धांवती मालिन्य नेती वाहून दूर
उदारता ती अन्ध लोचनां पण दिसेना
मन हें माझें निसर्गासवें क्षण हंसेना

शुभ्र मादक ज्योत्स्नेंत न्हातां शारद रात्री
गोड कांहींसें स्फुरून हंसे अवघ्या गात्रीं
मदनाचेंच श्वेतछत्र कीं चन्द्रमा असा
पवनीं शीत मन्द गन्धित भरे उसासा
जड या उरीं कोंवळा तरी बाण घुसेना
मन हें माझें निसर्गासवें क्षण हंसेना !

वसन्त आला पळसफुलांनीं वन नटलें
लाल पालवी येतां तरूंचें दैन्य फिटलें
जाईजुईंचे परिमळले उच्छ्वास धुन्द
शुभ्र मोगरा पाकळींतून वितरी गन्ध
    जिवाची कळी कांहीं केल्या पण रसरसेना
    मन हें माझें निसर्गासवें क्षण हंसेना

समृद्ध भूमि, उदार नभ, तेजस्वी रवी
कोवळया मुग्ध पुष्पदलांची आगळी छवी
निळया गगनीं थरारणारे चंचल तारे
गन्धोन्मादानें भारावलेले मंथर वारे
    कशाचेंच पण मला आवाहन आतां पोंचेना
    मन हें माझें निसर्गासवें क्षण हंसेना—

शैशवांत जें गुपित गोड होतें कळलें
कळेना कसें कुठें कधीं तें सुटून गेलें
ग्रंथांच्या शुष्क पानांत आणि जड ज्ञानांत
धुंडूनिही तें मिळेना आज राही अज्ञात
    काय करावें जडमूढ या जिवा सुचेना
    मन बिचारें निसर्गासवें मुळीं हंसेना !

सांज गुलाबी हांसली

सांज गुलाबी हांसली
काळ्या ढगाढगांवर
स्मितें सोनेरी फांकलीं
सांज गुलाबी हांसली !

गूढ मखमली तिमिर
हळूं हळूं ये पुढतीं
रजनीच्या वात्सल्याचा
पडे पदर खालतीं
त्यांत धरती झांकली
सांज गुलाबी हांसली

नगरीच्या परिसरीं
विद्युद्दीप उजळले—
बोल तृप्तीचे शान्तीचे
काळोखाला कीं फुटले !
शोभा संसारा लाभली
सांज गुलाबी हांसली

कोणी रसिक रंगेली
घरीं जाळिते चन्दन
धुन्द त्याचा परिमळ
भरे आसमन्तांतुन
वृत्ति खिन्न मोहरली
सांज गुलाबी हांसली

अशी सांज ही सुन्दर
येतां आकाशमन्दिरीं
विश्व झालें संकुचित
मिटणाऱ्या कळीपरी
स्मृति तुझीच उरली—
सांज गुलाबी हांसली !

गुलमोहर

प्रखर पेटला नभांत भास्कर
पायांखालीं जळत धरित्री
स्तब्ध चकित जग उभें सभोंतीं
रेखियलेलें जणुं कीं चित्रीं

माथ्यावरच्या निळया वितानीं
नांवहि नव्हतें कुठें ढगाचें
क्वचित् शान्तता होई विचलित
क्रन्दन उठतां आर्त खगाचें

झुळुक काठली ? निःश्वाससम
ये वाफारा कढत हवेचा
भाळावरल्या घर्मबिन्दुंना
क्षणैक सुखवी स्पर्श तयाचा

वैशाखांतिल ऐन दुपारीं
आतप ऐसा माथा झेलित
पाउलवाटेवरुनी निर्जन
एकटीच मी होतें चालत

अपरिहार्य जे हवे कराया
कष्ट तेच ते करण्यासाठीं—
सर्व राबती तशीच मीही
करीत होतें आटाआटी

अशी चालतां वळणावरतीं—
वळलें, झालें विस्मित अन्तर
पर्णांनीं पुष्पांनीं फुलला
पुढ्यांत दिसला मज गुल्मोहर

लालभडक तीं फुलें तयाचीं
फुलें कशाचीं? होतें तें स्मित
माथ्यावरतीं ऊन साहतां
गुल्मोहर तो होता हांसत!

माथ्यावरतीं ताप साहुनी
गुल्मोहर हा हंसत राहतो
दुःख दाबुनी उरांत जळतें
फुलें व्यथेचीं लाल फुलवितो!

काय धैर्य हें, किती तितिक्षा!
—कशी निरामय प्रसन्न वृत्ती!
सस्मित तो गुल्मोहर बघतां—
असें कांहिसें स्फुरलें चित्तीं

मनांत म्हटलें ‘ हे परमेशा
एकच मज वरदान मिळावें—
असो कितीही ताप शिरावर
स्मित वदनींचें कधि न पुसावें!’

भावगाथा

वक्षावर तुझिया ठेवितें तप्त श्रान्त माथा
आणिक उलगडतें उरींची तरल भावगाथा
भाद्रपदांतिल ही उदासिन अंधारी रात,
झिमझिमतो आहे सारखा पाउसही त्यांत !
गुदमरुनी गेली ढगांतच फिकट चन्द्रकोर,
क्षणोक्षणीं वाढे झोंबत्या वाऱ्याचा जोर
क्षितिजावर जाई मधूनच लवूनिया वीज
कसल्या भीतीनें अनामिक चरके काळीज !
या काळोखांत दिसेना मुखही तव पुरतें—
भिजल्या मम गालीं अंगुली मात्र तुझी फिरते !
किती किती वदलें, ढाळिलीं किती आंसवेंही
अन्तर पण माझें उमटलें त्यांत मुळीं नाहीं
व्यथा मनामधल्या कराव्या सांग कशा व्यक्त ?
ओघ कोंडलेला कधीं हा होईल कां मुक्त ?
धडधडतें ऊर, चुकतसे एक मधें ठोका
अर्थ धडधडीचा परी या तुजला कळतो का ?
वक्षावर तुझिया ठेविला शिणलेला माथा—
विसकटलेली ही जुळव रे तूंच भावगाथा !

आई, तुझी भेट होतां —

आई, तुझी भेट होतां आज वर्षांनीं कितीक
माझें शैशव क्षणैक भेटे मज

काळ्या मऊ काजळाची कोथिंबिरी बांगडीची
आणि हिरव्या दुडेची सय आली

भेट तुझी होतां आई उमललें मन माझें
झालें हलकें ग ओझें शिरावरी

आज कांचेनासें झालें व्यवहाराचें बंधन
विसरलें प्रौढपण क्षणामाजीं

माजघरांत जात्याशीं ऊब चौघडीची घेत
सांगू दे ग तुला बेत मनांतले

'कांहीं कळेना खुळीला' तुवां हंसून म्हणावें
परी पोटांत दाटावें प्रेम भारी

दळतांना जात्यावर मांडी दे ग मला आई
गोड गोड ओव्या गाई लेकीसाठीं

तुझ्या वत्सल वक्षाशीं घुसळूं दे पुन्हां शिर
कर प्रेमळ उदार फिरो मुखीं

उकलून माझी वेणी केसां माखुनीया तेल
पुन्हां मला न्हाऊं घाल तुझ्या हातें

आई तुझा सहवास गोड चंदनी झुळूक
स्निग्ध शीत संजीवक स्मृतींतही

आई तुझा सहवास आंबराईची साउली
सुगंधानें दर्वळली निरंतर

साउलीचें सुख असें मला घेऊं दे भोगून
पुन्हां घ्यावयाचें ऊन माथ्यावरी !

मी गोकुळांतील राधा

मी गोकुळांतली राधा
कलियुगांत चुकुनी आलें
येथल्या जगीं पण माझें
मन कधींच नाहीं रमलें

मी अजुन पहाटें उठुनी
शिम्पितें सडा दारांत
समईंत आणि सोन्याच्या
सारून उजळितें वात

गोठणीस कपिला माझी
हंबरून मजला बाही
गोंजारित वत्स तियेचें
मी धार काढितें बाई

मी अजुन घुसळितें डेरा
अंधारीं माजघरांत
हळुं जपूनिया चढवीतें
अन् शिंक्यावर नवनीत

घेऊन शिरीं घागर मी
जातसे नित्य यमुनेला
वळणावर कुंज जुईचा
हरि दिसे तिथें लपलेला

कधिं गर्द कदम्बामधुनी
मोरपीस त्याचें हंसतें
बांसरी आणि अधरींची
मधुजाल स्वरांचें विणितें

ते सूर खेंचुनी मजला
गुन्तविती अपुल्या पाशीं
घरदार विसरुनी जातें
मी नारी सासुरवाशी

सावळा कधीं येउनिया
अडवितसे माझी वाट
मी पुलकफुलांनीं फुलतें
स्पर्शतां तयाचा हात !

पुनवेची शारद रात
चान्दणें मधुर जैं वितरी
नाचतें धुन्द ' रासां 'त
मी कालिन्दीच्या तीरीं

मी गोकुळांतली राधा
अजुनिही हरीस्तव झुरतें
जुळवीत दुवे चुकलेले
या जगांत नवख्या फिरते !

भाद्रपदांतिल रात चांदणी

माथ्यावरतीं गहन नभाची धुन्द निळाई
आणि सभोतीं तृप्त सुशीतल निद्रित राई
भाद्रपदांतिल रात चांदणी शान्त टिपूर
विरळ पिंजले शुभ्र मेघ उडती भुरभूर
गर्द पालवींतून चांद्रिका झरते खालीं
गूढ सांवल्या हळूंहळूं हलती भवतालीं
मेन्दीचें अन् कुम्पण जवळीं मोहरलेलें
मन्द गन्ध उधळिती घोंस हे खालीं लवले
ओटीवर मी उभी पाहतें दृश्य असें हें—
आर्तमधुर उत्कण्ठा हृदयीं भरुनी राहे
झुळुक येउनी तोंच बिलगली शीतल मन्द
जींत मिसळला एक अनामिक मधुर सुगन्ध
क्षण गमले कीं गळ्यांत पडले तुझेच हात,
श्वास सुगन्धी आणि मिसळले मम श्वासांत
मीलनआशा तुझी जणूं कीं तरळत आली—
आणि वियुक्ता सखीस अपुल्या भेटुन धाली!
भारावुन मी स्तब्ध अशी ही उभीच येथें
स्वप्नाहुनिही मधुर चान्दणें भंवतीं झरतें—

हें असेंच कांहीं घडत कधीं

हें असेंच कांहीं घडत कधीं
वाटेंतच पाउल अडखळतें
तरु पर्णहीन वठला जवळीं
त्या फांद्यांतच दृष्टी खिळते
त्या शाखा, अंगुलि रोड जणूं—
मज गूढ खुणा करिती कांहीं
भयचकित मूढ मग मन होतें
धडधडत आणि हृदयहि राही !

हें असेंच कांहीं घडत कधीं
मज दिसे अचानक दृश्य असें
उमलतें फूल, हिरवीं पानें,
वेलीचे भंवतीं मृदु वळसे !
अति गूढ अर्थमय चित्रलिपी
त्या आकृतींत मज जाणवते
ये ती न मुळीं पण वाचाया
मी व्यर्थच धडपडतें शिणतें

हें असेंच कांहीं घडत कधीं
मी दचकुन झोंपेंतुन उठतें
ये माथ्यावरतीं दिसुनि मला
नभ नक्षत्रांकित झगमगतें

ती गूढ निरामय सुंदरता
दे हांक अनन्तांतून मला
हें पाउल सुटतें भूमिहुनी
वरिवरी ओढ घे जीव खुळा !

हें असेंच कांहीं घडत कधीं
सांखळिचा तुटतो सहज दुवा,
स्थिर जीवन जातां विसकटुनी—
का आशय गवसे त्यांत नवा ?

तुजसाठीं जो फुलला मोहर

तुजसाठीं जो फुलला मोहर
तुझ्याच माथ्यावरि तो गळुं दे
गन्ध तुझ्यास्तव जो दरवळला
तुझ्याच श्वसनीं तो खेळूं दे

तुझीं पाउलें पडतां येथें
वठल्या तरुला अंकुर फुटला
स्मितें तुझीं लाघवी उमलतां
लालभडक हा मोहर फुलला

लालभडक हीं फुलें, पाकळ्या
खोवुनि कांहीं घे कचपाशीं
चुरड फुलें हीं लहरींत अथवा—
गुच्छ हांसरे धर वक्षाशीं

फुलें, पाकळ्या, पराग, केसर
दलांवरीं जो गन्ध तरंगे
उरूं न देई मागें कांहीं
सारें नेई तुझ्याचसंगें

जातांना जा तुडवित ललिते
चरणतळीं हा अशरण मोहर
स्मृतींत ढळतिल लाल पाकळ्या
व्यथेंत राहिन मी सुखनिर्भर !

काळ्या काळ्या काळोखांत

काळ्या काळ्या काळोखांत
काळी काजळाची वाट
बिलगून दोन्ही अंगा—
उभे काळोखाचे तट

वर काळ्या आभाळाला
काळ्या ढगांचें झांकण
कुठें कुठें चांदण्यांचें
तेज झिरपतें क्षीण

पिळवटीत झाडांना
अंग सारें घुसळून
बडबडत विचूक
वारा वाहे भणभण

सडसडुनीया येती
थेंब टपोरे खालतीं
त्रस्त दीन असहाय
मुकी शहारे धरती

काजळी या वाटेवर
उभी इथें मी एकटी

पुढें जाऊं ? थांबू येथें ?
किंवा फिरूं मी मागुती ?

काळ्या काळ्या काळोखाला
पडे मधेंच कां फट ?
काय खुणावी मजला
तुझें प्रकाशाचें बोट ?

या वळणावर वळतांना—

या वळणावर वळतांना मज
आठवतें कीं हेंच तुझें घर
कोनावरलें झाड तेंच तें
अजुन ढाळितें हळवा मोहर

या वळणावर वळतांना मी
कितिदां झालें कंपित, कातर,
वीज धांवली तनूंतुनी जरि—
क्षण अडखळलें पाउल आतुर !

ओठांवरचें अधिर हांसूं
धीट लाजही डोळ्यांमधली
पुनःपुन्हां मनिं घुटमळणाऱ्या
कवितेंतिल भावोत्कट ओळी—

अतां न उरलें तसलें कांहीं
संथ जाहलें उचमळुनी जळ
गहन एकदां जें गमलें मज
आज तयाचा सहज दिसे तळ

वळणावर या वळतां तरिही
भरतें कांहीं उरीं अनावर
सुन्या मनाच्या भूमीवरतीं
ढळत राहतो हळवा मोहर

ओढ लागावी-

ओढ लागावी वाटते
अशी कांहीं अनावर
सारें जीवन हंसत
उधळावें वाऱ्यावर

उल्लंघाव्या मनानें या
सात समुद्रांच्या सीमा—
तुच्छ लेखावें जगाच्या
धूर्त सावध संयमा

उरांतल्या रुधिराची
उष्ण सिंचून ओंजळ
फुलवीत कळ्या साऱ्या
हुंगावा मीं परिमळ

झेंप घेतां गगनांत
नातें भूमीशीं तुटावें
नक्षत्रांच्या आभरणीं
मर्त्य शरीर नटावें

ओढ लागावी वाटते
अशी-लागेचना पण
धागे क्षणांचे जोडीत
सरे दुबळें जीवन !

वाटेवर

वाट वांकडी वळचळणारी
अगतिक होउन जिथें थांबते
अर्धवयांतच खुरटुन जाउन
पिंवळीं पडलीं जेथिल गवतें—

डबकें इवलें बाजुस जेथें
तरंग चिमणे उठवित मिटवित
जिथें पांखरूं एक चिमुकलें
सूर तोच तो बसलें घटवित

दूरदूरच्या झाडिंत लपलें
गांव सानुलें दिसतें जेथुन
कळस उंच अन् चमचम करिती
मावळणाऱ्या मंद उन्हांतुन—

जिथें फुलांतुन निळ्याजांभळ्या
अजुन तरंगति फूलपांखरें
जिथें उभा शेजारीं तिष्ठत
अजुन वसन्तीं आम्र मोहरे—

तिथेंच लपलें अजाण शैशव
तिथें पऱ्यांची नगरी सुंदर;
फूलपांखरूं होउन फिरतें—
अजूनही मन त्या वाटेवर !

सर गेली ओसरुन तरीही

सर गेली ओसरुन तरीही
उदास उरली टिपटिप मागें
मुसळधार संपली, राहिले—
पागोळ्यांचे तुटके धागे

वरसुन गेले रिते होउनी
स्निग्ध सांवळे मांसल मेघ
तरीही विटका गढूळ दिसतो
अजून आभाळाचा रंग

अजुन आंसवें जलथेंबांचीं
झाडांच्या डोळ्यांतुन गळती
चमकुन जाते रेघ विजेची
अजून पश्चिम क्षितिजावरती

अजुन गारठा ओसरला नच—
अंगांगांतुन भरे शहारा
केळीच्या पदरास झोंबतो
अजुन चावरा उद्धट वारा !

सर गेली ओसरुन तरीही
अजुन धरेचें अश्रुमलिन मुख
'मेघालोके वृत्ति अन्यथा'
जाणिव मारी उरांत डंख !

मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणे. स्थळप्रत

दिवसगतीनें फिकाच पडतो

दिवसगतीनें फिकाच पडतो
रंग सुखाच्या गडद क्षणांचा
अणूअणूनें उडून जातो
गन्ध गोजिऱ्या कणाकणांचा

बघतां बघतां जाते विरुनी
अज्ञातांतिल धुन्द सुरावट
आणि राहतें व्यापुन भंवतीं
विषण्णतेचें काळें सांवट

चंद्र येथला क्षयरोगी अन्—
उदय होतसे अस्तासाठीं
पूर्णत्वाचें शिखर गांठतां
अधोगती लागतसे पाठीं

हौसेनें फुलवावीं सुमनें
निर्माल्यच तों उरतें हातीं
विविध रंगरूपांत नटूनहि
माती ठरते अखेर माती !

२०८९ बि. ३।०५
क्रमांक ९३२७ नों. दि. २५/७/५

मृदुल कपोला तझ्या चुंबुनी

मृदुल कपोला तुझ्या चुंबुनी
बटा रेशमी धन्य जाहल्या !
डोळ्यांतिल बाहुल्या किर्मिजी
उच्छृंखल हर्षांत नाहल्या !

अधरांची ही दुमड-पाकळी
मुखी जरी मौनाची मोहर
ओठांमागें किती सारिका
किलबिल करण्या उत्सुक आतुर !

झगा रेशमी तलम, तयावर
फुलें केशरी निळीं जांभळीं
बाग पऱ्यांची-वसन्त अक्षय—
तिथेंच का हीं बहरुन आलीं ?

नसा कोवळ्या तांबुस दाविति
नाजुक लावण्याची सीमा
शैशवभोळे भाव मुखावर—
कळे न कसली देऊं उपमा ?

फुलें स्मिताचीं उधळित भंवतीं
मला बिलगसी धांवत येउन—
गूढ अनामिक जननान्तरिचें
कसलें स्मरतें हें मृदुबन्धन ?

जेव्हांपासुन

दों डोळयांनीं बघावयाला
जेव्हांपासुन शिकला मानव
तेव्हांपासुन बघण्याचें तो
हरवुनि बसला सारें वैभव !

दों डोळयांचें क्षेत्र संकुचित
दिसे न त्यांना कांहीं पुरतें
बघतां बघतां बघावयाची
अवघी त्यांची शक्ति सरते !

दों डोळयांची दुबळी जाणिव
दुबळी त्यांची तीक्ष्णहि दृष्टी
गूढ रहस्यें अगणित अपुलीं
अतां न त्यातें दावित सृष्टी !

दिसूनही त्यां अतां न दिसतो
जळांतुनी थरथरता पारा
अतां न त्यांतें मुळीं उमगतो
सुमगन्धाचा मुग्ध इषारा !

अगम्य झालें अतां तयांना
रविकिरणांचें स्मित सोनेरी

अगम्य तारे—अगम्य वारे—
अगम्य झाली सृष्टी सारी !

दो डोळ्यांनीं बघतो मानव
कांहिं न त्याला परंतु दिसतें—
बघतां त्याचें अन्ध खुळेंपण
उपहासें त्या सृष्टी हंसते !

मराठी ग्रंथ संग्रहालय ठाणें
दा. क्र. ८९२९

जरि झालें आहे—

जरि झालें आहे विगलित खिन्न मलूल
जरि क्षणहि न का तुज मोहवील हें फूल ?

उमटले जेधवा क्षितिजिं उषेचे रंग
प्राशिले दलांनीं ते आरक्त तरंग
रसरसुनि जाहलें मधुर गुलाबी अंग
घातली तेधवा लोभी भ्रमरा भूल !

माध्याह्नीं येतां भास्कर माथ्यावरतीं
जणुं निखाऱ्यांत जळजळित पेटली धरती
आहळली तेव्हां मृदुल कोवळी नवती
करपल्या दलांवर उडविलि पवनें धूळ

रवि बुडला आतां अस्तगिरीच्या मागें
ही पंक्ति खगांची निघे कोटरां वेगें
शिणलेल्या जीवां ओढ घराची लागे
ये गूढ अनामिक तामें कसली चाहूल ?

एकेक पाकळी गळूं लागली आतां
नुरलीच रूपरसगन्धाचीही वार्ता
पाहतां पाहतां मिटते जीवनगाथा
वे, जों न चुरडितें काळाचें पाऊल !

 मराठी ग्रंथ संग्रहालय, ठाणें. स्थळप्रत.